

3 INTARPAS

ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ KOKYBĖ: AR LIETUVOS ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ RODIKLIAI ATITINKA EKONOMINIO IŠSIVYSTYMO LYGĮ?¹⁷

Naujojoje ekonomikos augimo teorijoje teigiama, kad žmogiškųjų išteklių kokybė yra vienas iš svarbiausių ekonomikos augimo veiksnių. Teoriniuose modeliuose, vertinančiuose žmogiškųjų išteklių kokybės įtaką ekonomikos augimui, daroma prielaida, kad gerėjanti žmogiškųjų išteklių kokybė didina darbo našumą bei ekonomikos gebėjimą perimti ir plėtoti naujas technologijas¹⁸.

Kaip žmogiškųjų išteklių kokybės atitikmuo empiriniuose ekonominiuose tyrimuose dažnai naudojama populiacijos arba darbo jėgos, turinčios vidurinę arba aukštąjį išsilavinimą, dalis.

Tokio tipo rodiklį I. Ehrlichas (2007)¹⁹ naudoja aiškindamas, kodėl XX a. JAV aplenkė Europos valstybes tiek pagal bendrą BVP, tiek pagal BVP vienam gyventojui. P. Žukas ir L. Savelinas (2018)²⁰, naudodami tokio tipo rodiklį, teigė, kad žmogiškųjų išteklių kokybė turėjo įtakos Vidurio, Rytų ir Pietryčių Europos šalių augimo tempams.

Dar vienas gana dažnai naudojamas rodiklis, norint įvertinti žmogiškųjų išteklių kokybę šalyje, yra Jungtinių Tautų sudaromas žmogaus socialinės raidos indeksas (ŽSRI) (angl. *Human Development Index*). Šis indeksas yra geometrinis trijų subindeksų – gyvenimo trukmės, išsilavinimo lygio ir pragyvenimo lygio – vidurkis. Tyrimai rodo, kad ryšys tarp ŽSRI ir ekonomikos augimo yra stiprus ir galimai abipusis, t. y. gerėjantis ŽSRI teigiamai veikia augimą, ir atvirkščiai, didėjantis ekonomikos augimas teigiamai veikia ŽSRI raidą, todėl ekonomikos augimas nebus tvarus, jeigu kartu nebus gerinama ir žmogiškųjų išteklių kokybė²¹.

2017 m. Lietuva pagal ŽSRI lenkė apie ketvirtadalį ES šalių, o palankiausi buvo išsilavinimo vertinimo rodikliai (žr. A pav.). Nagrinėjant subindeksus, blogiausiai Lietuva atrodo pagal gyvenimo trukmės subindeksą. 2017 m. jo reikšmė Lietuvoje buvo 0,843²², ir tai yra bene mažiausias rodiklis tarp visų ES šalių. Taip pat mažesnė nei ES šalių vidurkis yra pragyvenimo lygio subindekso reikšmė. Šis subindeksas sudaromas vertinant bendrąsias nacionalines pajamas, tenkančias vienam gyventojui, t. y. alternatyvus rodiklis BVP vienam gyventojui vertinant šalies pragyvenimo lygį²³. Tarp ŽSRI subindeksų geriausiai Lietuva yra vertinama išsilavinimo srityje. Ji užėmė 11 vietą tarp analizuojamų valstybių, o išsilavinimo subindekso reikšmė 2017 m. sudarė 0,879 ir buvo šiek tiek didesnė nei analizuojamų šalių vidurkis. Kad išsilavinimo rodikliai Lietuvoje yra santykinai dideli, rodo ir 25–64 m. amžiaus gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis – Lietuvoje 2017 m. ji sudarė 40,3 proc. (žr. A pav.). Pastarasis Lietuvos rodiklis patenka tarp trečdaliai didžiausių ES šalių ir yra pastebimai didesnis nei ES valstybių vidutinė reikšmė. Tiesa, svarbu pastebėti, kad abu paminėti rodikliai apima daugiau kiekybinį išsilavinimo srities vertinimą, tačiau neatsižvelgiama į kokybinius parametrus, kurie Lietuvos atveju kelia vis daugiau klausimų. Pavyzdžiui, 2018 m. Pasaulio konkurencingumo ataskaitos duomenimis, pagal vidurinio ir universitetinio išsilavinimo absolventų įgūdžius Lietuva buvo 107 iš 140 vertinamų valstybių.

¹⁷ Daugiau informacijos apie žmogiškųjų išteklių kokybę ir jos įtaką Lietuvos ekonomikos plėtrai galėsite rasti Lietuvos banko leidinyje „Lietuvos ekonomikos konvergencijos veiksniai ir darbo rinkos svarba“, kuris bus išleistas 2019 m. pabaigoje.

¹⁸ Mankiw, N. G., Romer, D., ir Weil, D.N. (1992). Contribution to the Empirics of Economic Growth // *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 107, No. 2 (May, 1992), pp. 407-437; Romer, P. (1990). Human Capital and Growth: Theory and Evidence // *Carnegie Rochester Conference Series on Public Policy* 32, pp. 251-286; Pistorius, C. (2004). The Competitiveness and Innovation // *Elektron*, Vol. 21, No. 3.

¹⁹ Ehrlich I. (2007). The Mystery of Human Capital as Engine of Growth, or Why the US Became the Economic Superpower in the 20th Century // *NBER Working Paper No. 12868*.

²⁰ Žuk P., Savelin L. 2018: Real Convergence in Central, Eastern and South-Eastern Europe // *ECB, Occasional Paper Series No 212*.

²¹ Ranis, G., Stewart, F., Ramirez, A. 2000: Economic Growth and Human Development // *World Development*, No 28(2) 197–219.

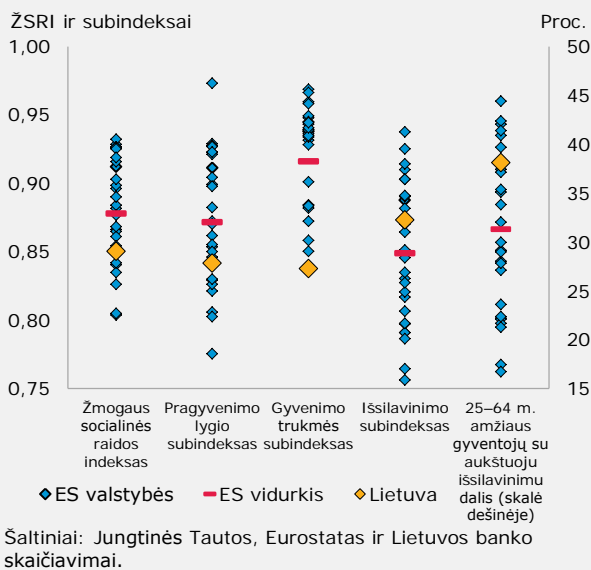
²² ŽSRI indeksas ir subindeksai kinta intervale nuo 0 iki 1. 2013–2017 m. ES valstybėse šių rodiklių reikšmės buvo 0,75–0,98 intervale.

²³ Bendrosios nacionalinės pajamos yra lygios tam tikros šalies BVP, iš kurio yra atimtos nerezidentų šalyje gaunamos pajamos ir pridėdamos šalies rezidentų gautos tokios pačios pajamos kitose šalyse.

Dabartinis Lietuvos ŽSRI yra gana panašaus lygio kaip ir panašų išsivystymo lygį²⁴ pasiekusių valstybių tuo metu buvusios rodiklių reikšmės, tačiau subindeksų reikšmės pastebimai skiriasi (žr. B pav.). 2017 m. Lietuvos ŽSRI gyvenimo trukmės subindekso reikšmė buvo daugiau nei vienu standartiniu nuokrypiu mažesnė už panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių tuo metu buvusių rodiklių vidutines reikšmes, o ŽSRI išsilavinimo subindekso reikšmė – daugiau nei vienu standartiniu nuokrypiu didesnė. Reikšmingai didesnė nei panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių tuo metu buvusių rodiklių vidutinė reikšmė yra ir 25–64 m. amžiaus gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis.

Nagrinėjamų Lietuvos žmoniškųjų išteklių kokybę apibūdinančių rodiklių padėtis tarp ES šalių reikšmingai skiriasi.

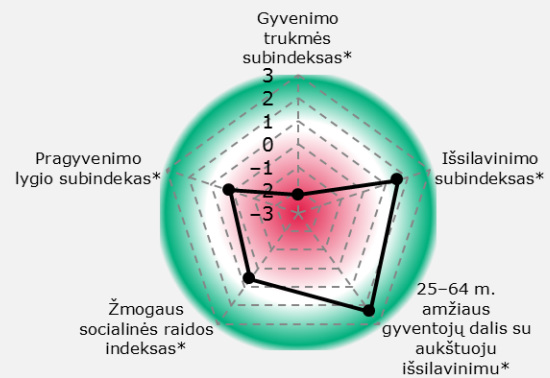
A pav. Lietuvos ir ES ŽSRI ir 25–64 m. gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalies palyginimas 2013–2017 m. vidurkiai

2017 m. Lietuvos žmoniškųjų išteklių kokybės rodikliai skiriasi nuo anksčiau panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių rodiklių.

B pav. Lietuvos žmoniškųjų išteklių kokybę apibūdinančių rodiklių atitiktis panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių tuo metu buvusioms rodiklių reikšmėms

2017 m. Lietuvos duomenys

Šiame interpe analizuoti rodikliai neleidžia vienareikšmiškai įvertinti, ar Lietuvos žmoniškųjų išteklių kokybė atitinka šalies išsivystymo lygį. Lyginant su anksčiau panašų išsivystymo lygį pasiekusių valstybių atitinkamais rodikliais, dalis Lietuvos rodiklių yra geresni, pavyzdžiui, išsilavinimo rodikliai, kita dalis – blogesni, pavyzdžiui, ŽSRI gyvenimo trukmės subindeksas. Tai leidžia formuoti prielaidą, kad kol kas Lietuvos žmoniškųjų išteklių kokybė neriboja šalies ekonominės raidos. Vis dėlto pastebėtina, kad aukšta žmoniškųjų išteklių kokybė yra būtina, tačiau nepakankama sąlyga šaliai norint pasiekti aukštą pragyvenimo lygį. Itin svarbu, kad turimi žmoniškieji ištekliai ir jų kokybė atitiktų to meto šalies darbo rinkos poreikius. Vieni iš būdų tą pasiekti galėtų būti, pavyzdžiui, efektyvus švietimo sistemos panaudojimas, dėmesį kreipiant ir į absolventų įgyjamų įgūdžių kokybės gerinimą, taip pat aktyvios darbo rinkos politikos priemonės.

²⁴ Panašus išsivystymo lygis traktuojamas kaip toks, kuris patenka į intervalą 23 500 ±2,5 proc. 23 500 eurų yra Lietuvos BVP vienam gyventojui pagal perkamosios galios standartą 2017 m. Į šį intervalą 1995–2017 m. pateko stebėjimai iš 11 valstybių: Airijos, Čekijos, Estijos, Graikijos, Ispanijos, JK, Kipro, Maltos, Portugalijos, Slovėnijos ir Suomijos.